

Цитування:

Іващенко І. В., Стрельчук В. О. Специфіка творчої репрезентації класичних і сучасних текстів у режисурі А. Приходька. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 1. С. 221-225.

Ivashchenko I., Strelchuk V. (2021). The specifics of the creative representation of classical and modern texts in the direction of A. Prikhodko. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 221-225 [in Ukrainian].

Іващенко Ірина Віталіївна,
доцент, заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри режисури та
майстерності актора
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1046-0735>
fusya5@ukr.net

Стрельчук Вікторія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри режисури та
майстерності актора
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8516-5829>
maximile@ukr.net

СПЕЦИФІКА ТВОРЧОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КЛАСИЧНИХ І СУЧАСНИХ ТЕКСТІВ У РЕЖИСУРІ А. ПРИХОДЬКА

Мета статті – виявити особливості інтерпретаторської театральної режисури А. Приходька в контексті експериментів з репрезентацією класичних і сучасних текстів. **Методологія дослідження.** Застосовано компаративний та структурний методи з метою виявлення багатоплановості режисерського задуму; метод герменевтики та семіотичний метод, що посприяли можливості дослідити специфіку режисерської репрезентації; герменевтичний метод є домінуючим у процесі оцінки вистав, оскільки сприяє прийняттю постановки як художнього цілого за умови осмислення функціональності його окремих компонентів; метод семіотичного аналізу постмодерністичних сценічних творів та ін. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що специфіка репрезентації класичних і сучасних текстів в творчості театрального режисера А. Приходька розглянута в контексті тенденцій цього процесу в сучасному театральному просторі та на основі комплексного мистецтвознавчого, театрознавчого та культурологічного аналізу. Проаналізовано теоретичні погляди А. Приходька, виявлено фактори впливу на постановочний процес та його специфіку; здійснено спробу розглянути феномен репрезентації літературних текстів у ракурсі постмодерністичних тенденцій розвитку сучасного українського театру. **Висновки.** Творчості А. Приходька характерна переробка літературного першоджерела постановки на рівні тексту, що включає, зокрема, і суттєву змістову переробку – виділення сюжетних ліній, зведення фабульних добудов, послідовна переробка персонажів прозових творів на драматичних, поява нових, позафабульних персонажів та ін. – перетворення на унікальний літературний сценарій для авторського втілення сценічної композиції за допомогою специфічних засобів режисерської виразності постмодерністичного, реалістичного та авангардного театру. Дослідження виявило, що творчі репрезентації класичних та сучасних текстів А. Приходька проявляють приховані потенції літературного першоджерела, надають йому нового філософсько-світоглядного осмислення.

Ключові слова: А. Приходько; репрезентація; класичні та сучасні тексти; інсценування; постмодернізм; репрезентаційний простір; візуальний ряд.

Ivashchenko Iryna, Associate Professor, Honored Artist of Ukraine, Associate Professor of the Direction and Actor's Skills Department, Kyiv National University of Culture and Arts; Strelchuk Viktoriya, Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Directing and Mastery of Actor, Kyiv National University of Culture and Arts

The specifics of the creative representation of classical and modern texts in the direction of A. Prikhodko

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the interpretive theater direction of A. Prikhodko in the context of experiments with the representation of classical and modern texts. **Methodology.** Comparative and structural methods have been applied in order to reveal the versatility of the director's intention; the method of hermeneutic and the semiotic method, which contributed to the opportunity to explore the specifics of the director's representation; the hermeneutic method is dominant in the process of evaluating performances since it contributes to the perception of the production as an artistic whole, provided that the functionality of its individual components is understood; the method of semiotic analysis of postmodern stage works, etc. **The scientific novelty** of the article lies in the fact that the

specificity of the representation of classical and modern texts in the work of theatrical director A. Prikhodka is considered in the context of the trends of this process in the modern theatrical space on the basis of comprehensive art history, theater, and cultural analysis. The theoretical views of A. Prikhodka are analyzed, the factors of influence on the production process and its specifics are revealed; an attempt is made to consider the phenomenon of the representation of literary texts from the perspective of postmodern trends in the development of modern Ukrainian theater. **Conclusions.** The work of A. Prikhodka is characterized by the reworking of the literary source of the production at the text level, including, among other things, a significant substantive reworking - highlighting plot lines, building plot lines, a successive reworking of prose characters into dramatic ones, the emergence of new, non-fictional characters, etc. - turning into a unique literary script for the author's embodiment of a stage composition with the help of specific means of director's expressiveness of postmodern, realistic and avant-garde theater. The study revealed that the creative representations of classical and modern texts by A. Prikhodka reveal the hidden potential of the literary source, giving it a new philosophical and worldview understanding.

Key words: A. Prikhodko, representation, classical and modern texts, dramatizations, postmodernism, representational space, visual series.

Актуальність дослідження. Осмислення специфіки інсценування та репрезентації літературних творів у контексті сучасної театральної культури лишається однією з важливих та актуальних проблем сучасного гуманітарного знання. Різновекторність розвитку театральних тенденцій та форм, постмодерністичні впливи виявляють дискусійність та онтологічну значущість змісту та репрезентації літературних першоджерел у сучасній українській театральній режисурі. Актуальність дослідження зумовлена зверненням до проблематики репрезентації текстів на сучасній українській сцені, що дискусійно представлена в гуманітарному знанні XXI ст. Маловивчена творча діяльність одного з провідних українських театральних режисерів А. Приходька також робить цю роботу актуальною.

Мета статті – виявити особливості інтерпретаторської театральної режисури А. Приходька в контексті експериментів з репрезентацією класичних і сучасних текстів.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти режисерської діяльності А. Приходька висвітлено в публікаціях Г. Веселовської «Самотній самурай на дорозі квітів» [3], зокрема дослідниця аналізує найвідоміші театральні постановки режисера на Великій і Малій сценах Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка 2000-2010 рр.; О. Апчел «Документальний театр у театральній культурі пострадянського простору, зокрема сучасної України» [1], в якій автор окреслює обрії творчих читань творів сучасної вітчизняної драматургії, організованих за сприянням А. Приходька в Київському театру ім. Івана Франка; Г. Липківської «Режисура України: зачароване коло» [5] та ін. Проте в українському науковому вимірі відсутні наукові праці, предметом дослідження яких є специфіка

режисерської інтерпретації та особливості репрезентації літературних текстів А. Приходьком, що актуалізує дослідження означеної проблематики з позицій сучасного мистецтвознавства.

Виклад основного матеріалу. Поняття репрезентації є одним із найбільш складних та дискусійних понять теорії пізнання. Позиціюючи вистави як уявлення певного факту, Н. Смолянська наголошує, що репрезентація визначає ставлення між фактом та його вираженням у вербальному або візуальному вирішенні. Оскільки в репрезентації акцентується відношення до вираженого факту як до такого, що говорить про щось, описує щось. Візуальне рішення репрезентації класичного або сучасного тексту, таким чином, має бути схожим на нього, для ідентифікації цього вираження [8, 80].

У контексті цього дослідження розуміємо репрезентацію як висловлювання (в широкому сенсі цього слова, що включає вербальну та невербальну складову) за допомогою додаткової системи образів і розглядаємо специфіку театральних постановок А. Приходька як репрезентацію текстів класичної та сучасної літератури, що визначаються особливостями світоглядних засад історико-культурної доби, ментальними характеристиками та художньо-естетичними національними традиціями.

Дослідники наголошують, що риторика вичерпаності мистецтва, стильові особливості постмодерну перенесли центр гуманітарної думки з вивчення принципів створення твору мистецтва на проблему його сприйняття [6, 12]. Сценічна трансформація літературного тексту в цьому випадку є водночас і подією сприйняття книги. На думку М. Смоляницького, старі класичні тексти в контексті постмодерністських ідей та методів набувають «нового статусу»: «вони ніби натуралізувалися, набули статус, рівний

статусу природних об'єктів» [7, 9]. Дослідник стверджує, що існування класичного та літературного твору в культурі та свідомості читача робить можливим його фрагментарне використання для досвіду сценічного втілення, а «емансипація класичних текстів, завдяки якій мотиви, метафори, персонажі та особливості стилю ніби набувають самостійного існування» [7, 9] пропонує нові правила гри як для режисера та актора, так і для глядача.

Р. Тазетдінова, аналізуючи особливості режисерської стратегії репрезентації художнього тексту, наголошує на важливості авторської моделі допостановочного періоду. Дослідниця виділяє в режисерському аналізі дві стадії процесу вибудовування Зумовлений культурою театральний простір, стверджуючи, що під час першої стадії режисерського дослідження тексту, коли авторський задум має для інтерпретатора епістемічний статус авторських суджень, сприйняття тексту відбувається в глобальній зв'язаності його семантичної структури: режисер рухається від лінійно-матеріальної форми тексту до умоглядного, а під час другої стадії, що вирізняється варіативністю культурних асоціацій, котрі формують задум концепції режисера, окремі частини об'єднуються в єдине ціле [9, 13-14].

У творчості А. Приходька – українського театального режисера (закінчив Дніпропетровське театральне училище (акторський факультет) та режисерський факультет московського ДІТІСу (майстерня П. Фоменка), режисера-постановника Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, керівника Театрального центру «Пасіка» Києво-Могилянської академії органічно поєднуються авторські інсценування з постмодерністськими сценаріями та рецептивними сценаріями активного читання, що дозволяє розширити розуміння феномену репрезентації класичних і сучасних текстів у театральній режисурі ХХІ ст.

Особливе місце в творчості режисера займають постановки за творами авторів-класиків. Наприклад, однією з найвідоміших вистав А. Приходька, що вирізняється сценічним довголіттям, є «Увертюра, до побачення» І. Франка (прем'єра вистави відбулася у 2000 р. на сцені театру «Сузір'я», а з 2002 р. є окрасою репертуару Камерної сцени Київського театру ім. І. Франка). На думку Г. Веселовської, сублімаційна новела І. Франка «Сойчине крило» репрезентована режисером як твір «правдивого представника сецесіону»

[3, 36] вирішена в стилістиці квазітеатральності, а надзвичайне напруження психологічного тексту І. Франка А. Приходько вдало виявив засобами «ексцентричного шаленства» та «інтимної сповідальності» виконавців – Н. Корпан (Маня) та О. Ступки (Масіно). Режисер розширює не лише контекст твору як такого, а й контекст театру в цілому, здійснюючи інсценування в його дуальній сутності – переробці літературного не драматичного першоджерела для сцени та його сценічного втілення.

Вистави А. Приходька – умовність, що пов'язана з традицією відтворення «репрезентаційного простору», з тим як конституюється візуальний, пластичний простір постановки. В унікальній сценічній інтерпретації п'єси видатного японського письменника і драматурга середини ХХ ст. Ю. Місіма «Маркіза де Сад» (2001 р., Національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка) проявляється авторський підхід режисера до репрезентації інтелектуального тексту поза умоглядним, інтелектуально-інтуїтивним підходом, натомість використовуючи засоби образотворчої виразності, елементи театру пластики, тотальне ігрове удавання як акторський метод, реалізуючи підхід сенсирбельний.

Надзвичайно актуалізує режисер текст драми-мораліте українського філософа, письменника, церковного і культурного діяча ХVІІІ ст. Г. Кониського «Воскресеніє мертвих». На думку театрознавців, авторський візуально-видовищний план постановки засвідчив абсолютне ігнорування традицій шкільного театру [3, 38]. Режисерська репрезентація «високого» тексту серйозного мораліте реалізується через лицедійство, штиб та пародійність у виконанні акторського складу (Б. Бенюк – алегорія Отради, А. Приходько – алегорія Терпенія), а також вдало використаним театральним прийомом відсторонення – через гру зі створеними художником Л. Нагорною ляльками – уособленням головних персонажів Гіпомена та Діоктида.

Філософсько-естетичні уявлення доби бароко, відображені в поетичних текстах п'єси «Життя це сон» одного з найвідоміших іспанських драматургів ХVІІ ст. П. Кальдерона де ла Барки, репрезентуються А. Приходьком в органічній сенсовій єдності з образотворчим декоративним візуальним рядом (відсутність декорацій компенсують пістряві «піщано-сірі, барвисто-пістряві, карнавално-чудернацькі»

[2, 130] костюми акторів, розмаїття візуальних метафор, елементи пластичної режисури), супроводом старовинних музичних інструментів (флейта, скрипка, барабан, гітара) та експресивністю акторського виконання. Втім, на думку дослідників, А. Приходько використовує літературне першоджерело не в духовно-конструктивному сенсі, а в ілюстративному, водночас деякі аспекти, заковані автором у бароковому тексті режисер взагалі не прагне виявити (наприклад, ігноруючи прагматичну проблему влади, він репрезентує лабораторне переродження людини як такої) [2, 130].

Унікального виявлення в режисерській інсценізації А. Приходька отримує один з епізодів давньоіндійського епосу «Махабхарати», взятий за основу в санскритській драмі «Абхиджняна-Шакунтала» відомого індійського поета і драматурга Калідаси. У виставі «Шякунтала», мінімізувавши вербальний текст, постановник пропонує яскраво-ілюстративну, надзвичайно самоцитатну та еклектичну оповідь лексикою танцю і пантоміми. Наприклад, епізод ночі кохання Душьяти і Шакунтали було репрезентовано засобами танцю за мотивами скульптури Каджурахо, що вирізнявся складною акробатикою.

Персонажі візуально були вирішені в семантиці певного кольору – червоного (Бхарата, Душьята), лимонного (Шакунтала), білого (Індра), зеленого та темно-синього з помаранчевими зачісками та бородами (брахмани), бірюзового та бузкового (відлюдниці).

Сценографічне вирішення сприяло розкриттю режисерського бачення індійського епосу – за допомогою мінімальних декорацій (кількох розписаних за мотивами відомих рельєфів полотен) та майстерного освітлення, сцена перетворювалася на місто, дикі джунглі або фантастичний, зірковий світ богів.

На думку Г. Веселовської, у знаковій мові вистави режисер поєднує індійські театральні традиції з вітчизняною народною творчістю, зокрема сценографія М. Погребняк (міфічні створення та звірі) стилістично нагадує творчість М. Приймаченко [3, 38].

Репрезентація текстів К. Марло («Трагічна історія Доктора Фауста»), Гайсельбрехта (лялькова комедія) та Й. Шпіса в постановці «Легенда про Фауста» (своєрідній оригінальній інсценізації «Фаусту» Й. Гете) набуває бриколажних форм – режисер поєднує елементи реалістичного і постмодерністського театру, робить акцент на засиллі декорацій і

спецефектів, розкуто-яскравому майданному дійстві з повітряними кульками, м'ячами, танцями на ходулях та живим конем, прагнучи виразити істинну філософію твору через неординарність та оригінальність форм.

Просторовою та пластичною розкутістю, на думку театрознавців, збагачує мінімалізм, характерний «бідному театру» А. Приходько в постановці «Фрьокен» за п'єсою А. Стріндберга [3, 39]. Проте в роботі над цією виставою режисер використовує нестандартний підхід до репрезентації текстів. Передусім критики наголошують на прийомі зчитування сценарію (персонаж озвучує власні дії) та різноманітній мові героїв – літературно-правильній (Фрьокен Жюлі – В. Шупікова), набожно-західноукраїнській з типовим бойківським діалектом (Христя – Р. Лудін) та суржику (лакей) [4], що посприяла чіткому та лаконічному створенню яскравих образів.

Окрему увагу привертають можливості репрезентації, що здійснюються як за допомогою нових візуальних засобів виразності (наприклад, відео та інсталяції, що включають в себе різні медіуми), так і за допомогою різноманітних постмодерністських театральних прийомів.

У деяких постановках в єдиному просторовому контексті режисер використовує аудіальні, вербальні та візуальні засоби виразності, поєднуючи абстрактне зображення з конкретним звуковим рядом та ін.

Цікавий режисерський підхід до репрезентації драматичних текстів спостерігаємо в процесі роботи над постановкою п'єси сучасного українського драматурга Н. Ворожбит «Зерносковище», що була написана авторкою на замовлення Королівської шекспірівської трупи. Вистава (спільний проект Першого академічного українського театру для дітей та юнацтва (Львів) і Мистецької майстерні «Драбина»), прем'єра якої відбулася в квітні 2015 р., вирізняється психологізмом, логічністю та зрозумілістю незвичного художнього вирішення, оскільки природно підкреслює глибинну думку кожної окремої сцени та постановки в цілому в прагненні пам'ятати, розуміти та осмислювати власну історію. У постановці чітко простежуються елементи трьох принципів сценічної інтерпретації – сенсорозуміння, сенсопородження та сенсопрезентації, завдяки яким А. Приходько обґрунтовує межі інтерпретації твору.

Режисер створює нові репрезентативні простори, семантично щільні естетичні системи, радикально розширивши вимір

сучасного українського театального мистецтва, освоюючи нові взаємодії в системах мистецтва та розуміння репрезентації в актуальному контексті.

Наукова новизна статті полягає в тому, що специфіка репрезентації класичних і сучасних текстів в творчості театального режисера А. Приходька розглянута в контексті тенденцій даного процесу в сучасному театальному просторі та на основі комплексного мистецтвознавчого, театрознавчого та культурологічного аналізу вистав («Увертюра, до побачення» І. Франка, «Маркіза де Сад» М. Юкіо, «Воскресеніє мертвих» Г. Кониського, «Життя це сон» П. Кальдерона де ла Барки, «Шякунтала» за мотивами давньоіндійського епосу Махабхарати, «Легенда про Фауста» Й. Шпіса, К. Марло та Гейсельбрехта, «Зернохвище» Н. Ворожбит). Проаналізовано теоретичні погляди А. Приходька, виявлено фактори впливу на постановочний процес та його специфіку; здійснено спробу розглянути феномен репрезентації літературних текстів в ракурсі постмодерністичних тенденцій розвитку сучасного українського театру.

Висновки. Творчості А. Приходька характерна переробка літературного першоджерела постановки на рівні тексту, що включає зокрема і суттєву змістову переробку – виділення сюжетних ліній, возведення фабульних добудов, послідовна переробка персонажів прозових творів на драматичних, поява нових, позафабульних персонажів та ін. – перетворення на унікальний літературний сценарій для авторського втілення сценічної композиції за допомогою специфічних засобів режисерської виразності постмодерністичного, реалістичного та авангардного театру.

Дослідження виявило, що творчі репрезентації класичних та сучасних текстів А. Приходька проявляють приховані потенції літературного першоджерела, надають йому нового філософсько-світоглядного осмислення.

Література

1. Апчел О. А. Документальний театр у театральній культурі пострадянського простору, зокрема сучасної України. *Культура України*. 2011. Вип. 33. С. 213–222.
2. Веселовська Г. Актанти та ігрові моделі сучасного українського театру. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2005. Вип. 2. С. 117–146.
3. Веселовська Г. Самотній самурай на дорозі квітів. *Український театр*. 2011. № 4–5. С. 36–39.

4. Виховує в собі глядача. *Могилянський вісник*. 2009. № 3 (35) URL : <https://visnyk.livejournal.com/19045.html> (дата звернення : 12 листопада 2020).

5. Липківська Г. Режисура України: зачароване коло. *Просценіум*. 2003. 1(5). С. 31–33.

6. Скороход Н. С. Проблемы театального прочтения прозы : автореферат дис. канд. искусствоведения : 17.00.01 / Российская академия театального искусства – ГИТИС. Москва, 2008. 32 с.

7. Смоляницкий М. Проза и сцена. *Московский наблюдатель*. 1996. № 1–2. С. 5–18.

8. Смолянская Н. В. Вопрос репрезентации в ракурсе современного искусства. *Артикульт*. 2014. № 16(4). С. 75–87.

9. Тазетдинова Р. Р. Философско-культурологический аспект режиссерского анализа художественного текста : автореферат дис. канд. философских наук : 24.00.01/ Казанский государственный университет культуры и искусств. Казань, 2008. 18 с.

References

1. Apchel, O. A. (2011). Documentary theater in the theatrical culture of the post-Soviet space, in particular modern Ukraine. *Culture of Ukraine*, Issue 33, pp. 213–222 [in Ukrainian].
2. Veselovska, G. (2005). Actants and game models of modern Ukrainian theater. *Art culture. Actual problems*, Issue 2, pp. 117–146 [in Ukrainian].
3. Veselovska, G. (2011). A lone samurai on the road of flowers. *Ukrainian theater*, no. 4–5, pp. 36–39 [in Ukrainian].
4. Educates the viewer (2009). *Mohyla Herald*, no 3 (35). URL: <https://visnyk.livejournal.com/19045.html> [in Ukrainian].
5. Lypkivska, G. (2003). Directing of Ukraine: a vicious circle. *Proscenium*, 1 (5), pp. 31–33 [in Ukrainian].
6. Skorokhod, N. S. (2008). Problems of theatrical reading of prose. Abstract of Ph.D. Moscow: Russian Academy of Theater Arts – GITIS [in Russian].
7. Smolyanitsky, M. (1996). Prose and Scene. *Moscow Observer*, no. 1–2, pp. 5–18 [in Russian].
8. Smolyanskaya, N. V. (2014). The question of representation in the perspective of contemporary art. *Articult*, no. 16 (4), pp. 75–87 [in Russian].
9. Tazetdinova, R. R. (2008). Philosophical and cultural aspect of the director's analysis of a literary text. Abstract of Ph.D. Kazan: Kazan State University of Culture and Arts. [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 21.08.2020
Отримано після доопрацювання 16.09.2020
Прийнято до друку 22.09.2020*